

kteřá by regulovala výběr textů a meditace nad nimi. Ty jsou, jak jsem zmínil, spíše poznámkami k četbě než pokusem o filosofickou – tj. určitou filosofii založenou – reflexi. Spíše než zastávkám na cestě se tak podobají příležitostným výletům. Dalo by se namítnout, že hledání cesty je úkolem až pro čtenáře. Mně se však zdá, že na toto promyšlení jednoduše nezbylo dost času nebo odvahy. Kniha tak svou tezí i avizovaným žánrem slibuje více, než nabízí. Slibuje však opravdu mnoho a nenabízí právě málo.

Matyáš Havrda

Filosofický ústav AV ČR, v. v. i., Praha
havrda@flu.cas.cz

Jaroslav Peregrin: Člověk v zrcadle teorie her
Jak nám matematika a filozofie pomáhají zjišťovat, co jsme zač
Praha, Dokořán 2021. 119 s.

Člověk je tvor hravý, jak ve své knize *Homo ludens*¹ konstatoval už v roce 1938 nizozemský antropolog Johan Huizinga. Hry by neměly být podceňovány – nejsou pouhou volnočasovou zábavou, ale i důležitým nástrojem socializace a enkultura-
ce. Podle pozdního Wittgensteina je na modelu hry založena veškerá lidská komunikace, protože jazyk je složen z obrovského množství jazykových her. Hrajeme je neustále a podle předem určených pravidel, kýženou výhrou je pak vzájemné porozumění – nebo jiný komunikační cíl. Teprve ekonomie dala hrám pevnější vědecký základ, když v roce 1944 John von Neuman a Oskar Morgenstern publikovali knihu *Theory of Games and Economic Behavior*,² v níž položili základy moderní teorie her. Ta nahlíží na sociální interakce jako na hry s explicitně či implicitně stanovenými pravidly, v nichž aktéři rozhodují na základě svých preferencí, s cílem maximalizace vlastního užitku. Teorie her od svého počátku používá pro zachycení možných tahů a nalezení vhodných strategií matematický aparát, a proto ji bylo

1 Huizinga, J., *Homo ludens*. Přel. J Vácha. Praha, Dauphin 2000.

2 Neuman, J. von – Morgenstern, O., *Theory of Games and Economic Behavior*. Princeton, NJ, Princeton University Press 1944.

možné testovat snadněji než další alternativy. Není divu, že pro svou exaktnost a takřka univerzální použitelnost získala rychle na popularitě. Její praktické aplikace se projeví nejprve v ekonomii a sociologii, později v evoluční biologii, a nakonec i v deskriptivní a normativní etice.

Jaroslav Peregrin, který je členem Oddělení logiky Filosofického ústavu AV ČR v Praze a působí jako profesor Univerzity Hradec Králové, věnoval knihu *Člověk v zrcadle teorie her* způsobům, jimiž lze uplatnit metodologii teorie her při řešení problémů praktické filosofie. Peregrin se kromě vlastního výzkumu, jenž se týká především oblastí filosofie jazyka a filosofie logiky, věnuje i obeznamování širší veřejnosti s novějšími poznatky své disciplíny. Představovanou knihu tak lze považovat za volné pokračování pomyslné trilogie popularizačních příruček, které autor vydal v nakladatelství Dokořán: *Filozofie pro normální lidi* (2008), *Člověk a pravidla. Kde se berou rozum, jazyk a svoboda* (2011) a *Jak jsme zkonstruovali svou vlastní mysl* (2014). Nepřekvapí, že si Peregrin vybral právě teorii her. Jeho hlavním badatelským zájmem je v posledním desetiletí především inferencialismus jako obecná teorie lidské komunikace. Inferencialisté se domnívají, že hlavním motorem lidského jednání – komunikativního či jakéhokoli jiného – je následování pravidel. Jsou v tom inspirováni mimo jiné Wittgensteinovou koncepcí jazykových her, a proto je příklon ke kvantifikované teorii her pochopitelný a badatelsky produktivní.

Recenzovaná kniha není dlouhá, má necelých 120 stran. Kromě úvodu a závěru se skládá ze sedmi kapitol, které čtenáře nejprve seznamují s hlavními pojmy a principy teorie her (kompetitivní hry, ekvilibria, kooperativní hry) a následně s obecnějšími filosofickými tématy (důvěra, sobectví, evoluce, řád). Je třeba vydvihnout, že Peregrin ve svém výkladu používá jen minimální množství matematiky. Jeho styl psaní si přesto udržuje vysoký odborný standard a nesklouzává k přílišnému zjednodušování. První kapitola s názvem „Kdo s koho (aneb Kompetitivní hry)“ představuje hry s nulovým součtem, v nichž jeden hráč vítězí na úkor druhého aktéra. Příkladem může být primitivní kratochvíle „kámen, nůžky, papír“, ale i intelektuálně mnohem náročnější šachy. Autor si z didaktických důvodů zvolil středně složitou hru NIM, v níž hráči střídavě odebírají sirky z určitého počtu hromádek a vítězí ten, komu se podaří získat poslední zápalku. Peregrin zachycuje všechny možné průběhy partií formou stromových diagramů (či matic) a vysvětluje, jak lze díky zpětné indukci přijít na strategii, která hráči vždy zaručí vítězství.

Druhá kapitola „Když on takhle, tak já takhle (aneb Strategie, ekvilibria a optimalita)“ obrací pozornost ke komplexnějším hrám, jako jsou šachy. U nich se ukazuje, že účinná strategie nemůže být nalezena pomocí zpětné indukce všech možných situací na hrací ploše, protože kombinatorickou explozi možných tahů nelze zachytit žádnou nám známou technologií. I v podmínkách neúplné informovanosti lze ovšem určit slibné tahy vedoucí s vyšší pravděpodobností k příznivému výsledku – takovým strategiím se říká optimální. Zvláštním případem jsou hry vyžadující alespoň nějakou míru kooperace mezi protihráči či spoluhráči. Efektivní

strategie totiž vedou ke kompromisům a k hledání rovnovážných stavů, v nichž aktéři dlouhodobě maximalizují svůj zisk. Tyto hry jsou v lidské společnosti mnohem běžnější, proto i filosoficky zajímavější; právě jim je věnována třetí kapitola „Kdo, s kým, o čem, pro koho (aneb Kooperativní hry)“⁴. Jedná se o hry s nenulovým součtem, v nichž můžou vyhrát či prohrát všichni zúčastnění aktéři. Nejznámějším příkladem je věžňovo dilema, v němž jsou dva pachatelé zločinu vyslýcháni odděleně, přičemž na jejich ochotě mlčet či vypovídat záleží výše trestu. Zatímco jednokolová verze hry nevede k žádné optimální strategii, při vícířem opakování se jeví jako neefektivnější spolupracovat se spoluobviněným. V dlouhodobé perspektivě to vede k nejnižším postihům, anebo – vzhledem k situaci – k nejvyššímu možnému zisku. Na základě reciprocity ve vícekolových hrách s nenulovým součtem biologové vysvětlují evoluční původ prosociálního jednání, které je vlastní nejen lidem, ale i dalším skupinově žijícím druhům živočichů.

Čtvrtá kapitola „Na koho se můžeme spolehnout (aneb Důvěra)“ zkoumá, jak opakované hry s nenulovým součtem vedou k vytvoření důvěry mezi aktéry interakcí. Hráči jsou ochotni dočasně potlačit své sobectví a od ostatních očekávají totéž – této strategii se obvykle říká *půjčka na oplátku*. Spoléhání na ostatní není projevem iracionální naivity, je naopak promyšleným receptem na přežití v komplikovaném předivu sociálních vztahů. Důvěryhodnost je ostatními členy společnosti odměňována, což vede ke snaze jednotlivců signalizovat ochotu spolupracovat navenek (třeba pomocí jazyka). V páté kapitole „Já, já, já, jenom já (aneb Člověk člověku vlkem?)“ Peregrin uvádí příklady her, v nichž mají aktéři tendenci neřídít se optimálními strategiemi maximalizujícími užitek. Jedná se například o *ultimátní hru*, v níž jeden účastník navrhne, jakým způsobem si s protihráčem rozdělí určitý obnos peněz, a ten může návrh buď přijmout, nebo odmítnout. Opakované studie prokázaly, že v případě dělení, které je vnímáno jako zvláště nespravedlivé, přijme raději návrh zamítne, i když pak podle pravidel ani jeden z hráčů nedostane nic. Sociální emoce křivdy totiž působí silněji než vidina nějakého menšího zisku. Ohrazení se proti pocitovanému bezpráví sice ústí ve finanční ztrátu, která z ekonomického hlediska nedává smysl a lze ji považovat za krátkodobě iracionální, ale v delším časovém horizontu může vést k žádoucímu posílení sociální koheze.

V šesté kapitole „Kdo jsme a jak jsme se tím stali (aneb Evoluce)“ se Peregrin zamýšlí nad evoluční minulostí našeho druhu. Dokládá, že smysl pro spravedlnost je sociálně žijícím tvorům zakódován geneticky. Většina lidských bytostí od přirozenosti tíhne k určité formě reciprocity, či dokonce altruismu. Důvěra posiluje spolupráci, která je v důsledku výhodná pro všechny. Vznik složitějších morálních systémů v lidských společnostech proto není ničím mysteriózním, naopak je dosti očekávaným výsledkem biologické evoluce. Tuto skutečnost naznačil už Charles Darwin, když v jednom ze zakládajících děl moderní evoluční teorie napsal: „Zdá se mi nanejvýš pravděpodobné, že jakýkoliv živočich obdařený silnými společenskými instinkty, mezi které patří i láska rodičů a jejich dětí, by nutně získal smysl pro

morálku čili svědomí, kdyby se jeho rozumové schopnosti vyvinuly ve stejné nebo téměř stejné míře jako u člověka.⁴³

Sedmá kapitola pojmenovaná „Proč děláme nejen to, co musíme, ale i to, co máme (aneb Řád)“ výklad rozšiřuje o diskusi mezi genocentrickým pohledem na evoluci, podle něhož se přirozený výběr týká samých genů (jeho zastánci jsou např. Robert Trivers a Richard Dawkins), a teorií skupinového výběru, v němž selekci podléhají celé society (jejími obhájci jsou např. David Sloan Wilson nebo Martin Nowak). K této poslední kapitole mám dvě techničtější připomínky, které se pokusím alespoň stručně zmínit. Peregrin používá Triversův pojem „reciproční altruismus“, což nepovažuji za šťastné. Důsledně domyšleno se jedná o protimluv, který směšuje zjištěnou reciprocitu s nezištným altruismem. Ve skutečnosti se jedná o jakýsi pseudoaltruismus, který svému nositeli přináší výhody, byť odložené do budoucnosti. Sám Trivers dával přednost termínu „delayed return altruism“ a i v současné literatuře se od termínu „reciproční altruismus“ začíná upouštět. Z evolučního hlediska je smysluplnější mluvit pouze o „genetickém altruismu“, v němž jedinec dává přednost zájmům svých příbuzných před zájmy vlastními. Zvýhodňování geneticky spřízněných bytostí i za cenu značných obětí se nazývá „příbuzenský výběr“; týká se ho má druhá připomínka. V závěru knihy Peregrin zpochybňuje předpoklad, podle kterého může pouhá reciprocita objasnit vznik spolupráce mezi lidmi, a za slibnější cestu považuje skupinový výběr (s. 107).⁴ Dovolím si s tím nesouhlasit, protože příbuzenský výběr, vycházející z genocentrického pohledu na evoluci, má přinejmenším stejnou explanační sílu. Přitom je jednodušší ve svých předpokladech a obsahuje menší množství řídicích principů – z pragmatických důvodů bychom mu proto měli dávat přednost.⁵ Navíc se mi zdá, že s teorií skupinového výběru sympatizují především ti, které z nějakého důvodu buď znepokojuje reduktivní vysvětlení lidské morálky, nebo sledují vlastní náboženskou agendu.

Domnívám se, že teorie her představuje robustní nástroj, který může efektivně přispět k řešení mnoha hádanek praktického rozumu. Přinejmenším od 70. let minulého století je ale čím dál zjevnější, že obsahuje nepřekonatelné slabiny. Teorie racionální volby, vystavěná na teorii her, považuje člověka za veskrze racionální bytost, která se v podmínkách dostatečné informovanosti rozhoduje v souladu se svými zájmy a cíli. Sociální psychologové Amos Tversky a Daniel Kahneman však

3 Darwin, Ch., *O původu člověka*. Přel. J. Wolf a Z. Wolfová. Praha, Academia 2006, s. 117.

4 Všechny stránkové odkazy v závorkách v textu se vztahují k recenzované publikaci.

5 V češtině k tématu existuje docela bohatá překladová literatura: Dawkins, R., *Sobecký gen*. Přel. V. Kopský. Praha Mladá fronta 1998; Ridley, M., *Původ ctnosti. O evolučních základech a zákonitostech nesobeckého jednání člověka*. Přel. M. Konvička. Praha, Portál 2000; Wright, R., *Víc než nic. Logika lidského osudu*. Přel. A. Hradílek. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2002. Pro současnější přehled viz West, S. A. et al., Sixteen Common Misconceptions about the Evolution of Cooperation in Humans. *Evolution and Human Behavior*, 32, July 2011, Issue 4.

poukázali na existenci řady kognitivních zkreslení zpochybňujících rozumnost ekonomických agentů.⁶ Lidé se až příliš často uchylují k rychlým, pohodlným, avšak chybným heuristikám, a proto teorie her poskytuje jen pokřivený obraz lidského rozhodování. Úplnější představu získáme kombinací teorie racionální volby s behaviorální ekonomii, jež bere v potaz naši omezenou racionalitu. Kniha o teorii her by si proto zasloužila alespoň krátkou zmínku o úskalích skrytých v striktně racionalistickém chápání lidské přirozenosti. Peregrin navíc příslušnou literaturu dobře zná, protože se problému už stručně věnoval v brožurce *Co je nového v logice*.⁷

Má poslední poznámka se týká určité tendence k antropocentrismu, kterou lze v knize *Člověk v zrcadle teorie her* vystopovat. Na jejím konci Peregrin napsal: „Máme rozum, jazyk či morálku, což jsou jevy, které u jiných druhů zcela jistě nenajdeme (a pokud, tak jenom v náznaku).“ (s. 110) S podobnými soudy bych byl osobně mnohem opatrnější, aspoň dokud si přesněji nevyjasníme, co těmito pojmy míníme. Zajímalo by mě dále, zda takové schopnosti nenalezneme u našich nejbližších příbuzných z řad primátů – nebo u jiných, evolučně vzdálenějších živočichů, například u kytovců či hlavonožců. Druh *Homo sapiens* se také podle Peregrina od ostatních živočichů liší ještě v jednom důležitém ohledu: Člověk byl v evoluční historii obdařen velkým množstvím reakcí na podněty, a proto jej lze považovat za svobodného. Přiznám se, že jsem byl takovým vyústěním knihy poněkud překvapen, protože mi připomnělo druhově sebestředné zaměření filosofie, které v minulosti zkoumání lidské přirozenosti zatěžovalo. Spor o možnost svobody rozhodování vyžaduje subtilnější argumentaci, na kterou ale v Peregrinově knize nezbylo místo. Proto i já zareaguji jen stručnou replikou. Z komplexity příčin a nemožnosti predikce ještě neplyne svoboda, alespoň ne v tradičním metafyzickém slova smyslu. Složitost kauzálních řetězců ve vnějším světě a neprůhlednost lidských myslí v nás vyvolává iluzi svobody, pro skutečné vymknutí z řádu přírody ovšem věda neposkytuje žádnou evidenci.

Peregrin je představitelem naturalismu, ve filosofii doporučuje používání metodologie a poznatků přírodních i společenských věd. Explicitně to uvádí hned v úvodu své knihy: „Už to není zdaleka jen filosofie, která nám pomáhá odhalovat naši podstatu. Vědy se v různých specifických ohledech dostávají ve zkoumání nás lidí samozřejmě mnohem hloub. Na filosofii pak zbývá úloha takové dílčí poznatky poskládat do koherentního obrazu.“ (s. 7)⁸ Přiznávám se, že mně osobně je tento přístup sympatický, dokonce jej považuji za jediný možný. Kvůli dělbě epistemické práce není možné vyřešit tradiční filosofické problémy v rámci jedné vědecké disci-

6 Tversky, A. – Kahneman, D., Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185, 1974, No. 4157, s. 1124–1131.

7 Peregrin, J., *Co je nového v logice*. Praha, Nová beseda 2018 s. 58–63.

8 S tímto přístupem ovšem někteří badatelé nesouhlasí, například Tim Lewens před takovým pojetím naturalismu jako vědecké žurnalistiky pro náročné přímo varoval. Viz Lewens, T., A Surfeit of Naturalism. *Metaphilosophy*, 43, 2012, No. 1/2, s. 46–57.

plíny, často je potřeba širší, interdisciplinární pohled. Peregrin nám nabízí filosofický naturalismus ve špičkové podobě: v problematice se dobře vyzná, má načtenou relevantní literaturu, jeho argumentace je výtečná. Navíc má dar, kterým disponují jen ti nejlepší popularizátoři: komplikovaná témata dokáže vysvětlit jednoduchým způsobem, za pomoci výstižných příkladů a srozumitelného jazyka. Bud'me vděční, že je toho v české akademické filosofii někdo schopen.

Filip Tvrďý

Filosofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava
 filip.tvrdy@uniba.sk

Pomník nebo myslitelská výzva? K Hejdukově interpretaci Hejdánkovy nepolitické politiky

Tomáš Hejduk: Nepolitická politika v díle Ladislava Hejdánka

Praha, Filosofia 2022. 457 s.

Tomáš Hejduk publikoval v nakladatelství Filosofia rozsahem, tematicky i ambicí velké monografické dílo věnované nepolitické politice Ladislava Hejdánka. Autor se pokouší na více než 450 stranách, s úctyhodným seznamem primární i sekundární literatury, o celkovou interpretaci politické filosofie Ladislava Hejdánka, zhuštěné v nejvýraznějším topos Hejdánkovy filosofické politiky, tedy v sousloví „nepolitická politika“. Jedná se však skutečně o interpretaci Hejdánkovy politické filosofie, která by pro naši filosofickou obec znamenala novou myslitelskou výzvu, nebo spíše o oslavné či apologetické dílo, které autor recenze vyjádřil slovem „pomník“? Tuto otázku se pokusíme v recenzi zodpovědět. Recenzent seznámí čtenáře s několika kritickými poznámkami a otázkami, jež by mohly a měly vést ke kritické diskusi.

Autor si v předmluvě uložil několik úkolů, načrtl metodu postupu a poskytl několik vlastních interpretačních tvrzení. Použijeme je jako klíč k rozsáhlému Hejdukovu dílu a podíváme se, zda a jak vytyčené úkoly v předloženém díle vyřešil, jak se řídil načrtnutými metodami a jakou roli hrají jeho vlastní interpretační tvrzení v pojednáváním díle. Jejich přehled: 1) dědictví Hejdánkovy politické filosofie, 2) „nějak se k tomu postavit“, 3) Hejdánkův „platonismus“, 4) nehejdánkovsky věrné dlouhé citování, 5) veřejné angažování filosofů, 6) systemizace nesystematických příspěvků,